

vigtige strukturændringer i den engelske udenrigshandel efter krisen i 1620'erne, ligesom erhvervelsen af de vestindiske kolonier ikke sættes ind i en økonomisk sammenhæng. Det er også overraskende at finde en generalisering som denne (s. 329): »Like most wars, the struggle of 1689-98 provided a stimulus to the development of English industries«. Wilson konkluderer stik modsat, hvad angår de engelsk-nederlandske krige i det 17. århundrede, det samme gør Ashton i sine undersøgelser af det 18. århundredes engelske økonomi. Det kan ikke nægtes, at den engelske økonomi opførte sig højt paradoksalt under Den augsburgske ligas krig, hvor en række dårlige høstår og krigstidens dislokationer ledsagedes af en usædvanlig grundervirksomhed i industrielle joint stock kompagnier. Men at sammenfatte disse ejendommeligheder til at krigen skulle have været en stimulans til udvikling forekommer lidt for stærkt. To trediedele af de kompagnier, der var i gang mellem 1690 og 1695, var forsvundet året efter at freden i Rijswijck var sluttet.

Dr. Farmer har utvivlsomt sin force i den politiske historie, og på det felt vil det være vanskeligt at finde svagheder. Hans fremstilling af de komplicerede forhold under borgerkrigen er særdeles klar, kærkommen er også hans behandling af begivenhederne i Irland og Skotland, der ellers altid isoleres i forhold til begivenhederne i England. Med supplerende læsning inden for den økonomiske historie vil bogen kunne bruges som grundbog ved periodegennemgang for historiestuderende, men kun så længe der ikke eksisterer noget mere velegnet. Den er med enkelte undtagelser ikke dokumenteret, og den uforberedte læser ville let kunne få det indtryk, at studiet af det 17. århundredes engelske historie er blottet for problemer. »Gentrydiskussionen« omtales dog, den får en note på to linjer med henvisning til Christopher Hill (s. 126). Denne mangel opvejes ikke af de »extracts« af samtidige kilder, der er anbragt efter kapitlerne, idet de meddelte uddrag er ynkeligt korte.

NIELS STEENSGAARD

KARL-FRIEDRICH OLECHNOWITZ: *Handel und Seeschiffahrt der späten Hanse. Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte herausgegeben im Auftrag des Hansischen Geschichtsvereins. Band VI. Leipzig-Weimar, Hermann Böhlau Nachfolger, 1965. xxiv + 185 s. 17,40 DM.*

Professor Olechnowitz i Rostock har med denne bog ydet et nyt betydeligt bidrag til udforskningen af den senhanseatiske historie. (Som bd. III i samme serie udsendtes 1960 hans bog *Der Schiffbau der Hansischen Spätzeit*). Efter en indledning, hvor almene synspunkter trækkes op, tildels i polemik mod Fr. Rörigs påstand om »det hanseatiske menneskes« »formindskelse« som årsag til Hansaens »tilbagegang«, følger en række dybtgående undersøgelser. Forf. har dog ikke brugt skandinaviske arkiver, og hans kendskab til nordisk litteratur og kildeudgaver er ret begrænset.

Først behandles Wismars forbindelse med Spanien og Portugal o. 1600. Byens position var da konsolideret, som byggeriet i 16. århundredes sidste årtier viser, og med basis i den traditionelle Norgeshandel formåede dens købmænd at gøre sig gældende i Spanienstrafikken. De kejserliges besættelse 1627 betød, som det skildres i det følgende kapitel, alvorlige ødelæggelser og stands-

ning af fjernhandelen, men de under den påfølgende svenske besættelse førte licentjournaler og -regnskaber viser en trafik 1636-1644 af anseelige dimensioner. Endnu var regenerationsevnen betydelig, og da byen som del af det svenske Østersøimperium i 1660'erne blev stapelplads for baltiske varer, fulgte ny fremgang. Den danske belejring, erobring og påfølgende besættelse 1675-80 gjorde imidlertid en brat ende på herligheden - et i dansk historieskrivning vistnok hidtil uænsset moment.

Også skildringen i kapitel 3 af Rostocks handel har nær tilknytning til dansk-norsk historie; her fremhæves atter nærtrafikken, d.v.s. farten på Danmark-Norge, i forbindelse med byens egen produktion som det grundlæggende - ikke mellemanden, som alene Lübeck drev. I oplandet, herunder Danmark, købtes byg og brændeved, der tjente Rostocks mangfoldige bryggerier som råstoffer i den storstilede produktion af øl, som var byens dominerende exportvare ikke mindst til Danmark-Norge. Det kan på denne baggrund ikke overraske, at konjunkturerne viser stor lighed med de danske.

Særlig værdifuldt forekommer det store kapitel 4, hvor der på grundlag af en række bevarede købmandsbøger gøres rede for Stralsunds handel og skibsfart i 17. århundrede. Man får her et fyldigt indtryk af kontakten med andre byer som Leipzig, Hamburg, Lübeck, Königsberg, Stettin, Bergen o.s.v.; ikke mindst tekstilhandelen fra Hamburg belyses på interessant måde. Blandt de mange enkeltheder mærker man sig oplysningen om, at storkøbmanden og bankieren Heinrich von Stade i 1679 havde et aneligt tilgodehavende (5.067 Kurantmark) hos den fra dansk handelshistorie kendte Hamburgkøbmand Gebhard Lüpke. Forholdet til oplandet behandles derimod mindre indgående, og man ville gerne vide noget om, hvorledes den dominerende adel politisk og økonomisk tog handelsbourgeoisiet på slæbetov (s. 115 f.).

Bogens 5. og sidste kapitel bringer en skildring af den lübske familie Roddes handel i Novgorod 1668-72 på grundlag af endnu en købmandsbog. På denne tid, da tyngdepunktet i Ruslands forbindelser vestpå var ved at flyttes til Arhangelsk, er der her, som forf. fremhæver, virkelig tale om »Nachklang«. En ganske kort sammenfatning slutter den indholdsrige, også for dansk handelshistorie nyttige bog, der havde været endnu nyttigere, hvis den havde været forsynet med et register.

JOHAN JØRGENSEN

STELLAN DAHLGREN: Karl X Gustav och reduktionen. Studia Historica Upsaliensia XIV. Scandinavian University Books. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1964. x + 481 s. 52 sv. kr. - KURT ÅGREN: Adels bönder och kronans. Skatter och besvär i Uppland 1650-1680. Studia Historica Upsaliensia XI. Scandinavian University Books. Stockholm, Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1964. xii + 230 s. 42 sv. kr. - SVEN A. NILSSON: På väg mot reduktionen. Studier i svenskt 1600-tal. Stockholm, Natur och Kultur, 1964. 157 s. 21 sv. kr.

Privilegiestrid og stænderkonflikter antog i Sverige langt hidsigere karakter end i de fleste andre lande i 15- og 1600-tallet; måske netop af denne grund har de sociale og politiske spændinger og den statsfinansielle udvikling i Sverige sær-